

МОРФОЛОГІЧНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЕЛЕКИ БІЛОГО (ЖИТОМИРСЬКА ОБЛ.)

Оленюк Надія Олександрівна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Максименко Юлія Вікторівна,
кандидат біологічних наук; доцент,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Лелека білий (*Ciconia ciconia*) є одним із найпоширеніших представників родини Лелекових (*Ciconiidae*), який відіграє важливу роль у функціонуванні екосистем відкритих ландшафтів. В Україні цей вид є об'єктом природоохоронних досліджень, оскільки його чисельність зазнає коливань під впливом антропогенних факторів. Житомирська область характеризується значною різноманітністю біотопів, придатних для існування лелеки білого, що зумовлює необхідність детального вивчення морфологічних і екологічних особливостей популяції в регіоні.

Лелека білий є великим перелітним птахом, який характеризується значними розмірами тіла, широким розмахом крил і специфічними адаптаціями до життя у водно-болотних середовищах. Його довжина тіла коливається в межах 100–115 см, а розмах крил становить 155–215 см [1]. Самці зазвичай більші за самок, однак загальні відмінності між статями незначні. Основний колір оперення – білий, з чорними маховими перами, що забезпечує оптимальну аеродинаміку під час польоту. Дзьоб лелеки є довгим, прямим і злегка загнутим на кінці, що дозволяє ефективно ловити здобич, таку як земноводні, риба та великі комахи. Його довжина варіює від 20 до 25 см, що забезпечує високу точність захоплення їжі [3]. Ноги довгі та тонкі, що є важливою адаптацією для пересування болотистими територіями. Вони дозволяють легко знаходити їжу у мілководді, забезпечують стійкість на м'якому ґрунті та зменшують опір під час ходьби. Шия є довгою та гнучкою, що забезпечує широкий діапазон рухів голови. Це дозволяє ефективно оглядати навколишнє середовище в пошуках здобичі [1].

Гніздові біотопи білого лелеки (*C. ciconia*) мають важливе значення для підтримки популяції цього виду, оскільки вони визначають доступність харчових ресурсів та рівень безпеки птахів під час гніздування. Білий лелека обирає для гніздування території, що забезпечують йому оптимальні умови для харчування, захисту від хижаків та комфортні місця для розмноження. Основними біотопами цього виду є прибережні екосистеми, лісостепові зони, водно-болотні угіддя та лісові галявини [4].

Прибережні екосистеми, зокрема річкові долини, озера та болота, є особливо важливими для білого лелеки завдяки високій доступності водних комах, риби та дрібних ссавців. Водно-болотні угіддя також надають птахам ідеальні умови

для розмноження, поєднуючи в собі вологі місця для відкладання яєць та захист від наземних хижаків. Лісостепові прибережні зони, завдяки природним бар'єрам, створюють додатковий захист від хижаків і забезпечують птахам комфортне середовище для гніздування.

Однак за останні десятиліття спостерігається тенденція до зростання використання антропогенних структур для будівництва гнізд, таких як дахи будівель і стовпи ліній електропередач [1]. Це може бути зумовлено не лише зниженням природних гніздових місць, а й підвищеним рівнем безпеки, який ці штучні об'єкти надають лелекам. Дахи будівель пропонують хорошу оглядовість території та захист від хижаків, а стовпи ліній електропередач є стабільними платформами для гніздування, хоча й не позбавленими ризику ураження електричним струмом.

Раціон білого лелеки складається з різноманітних кормових ресурсів, які залежать від сезону. У весняно-літній період основною частиною харчування є земноводні, такі як жаби та тритони, а також риба (карасі, плітка, в'язь), безхребетні (комахи, черв'яки, молюски), які є доступними в теплі місяці року. В осінньо-зимовий період, коли природні корми обмежені через зниження температури, птахи починають полювати на дрібних ссавців, зокрема на мишоподібних гризунів. Зміни в доступності кормів залежно від сезону мають значний вплив на фізичний стан птахів та їх здатність до розмноження [2, 5].

Оцінка стану популяції білого лелеки в Житомирській області, показала, що популяція залишалася відносно стабільною. У 2024 році були обстежені локації в Житомирській області, серед яких найбільшу щільність популяції спостерігали в сільських районах, де умови для гніздування і харчування найсприятливіші.

Найвища частота спостереження була зафіксована у селі Бистрик Житомирської обл., де також була виявлена найбільша щільність популяції – 7 особин на км². Сприятливі умови для гніздування та харчування сприяють високій концентрації лелек у даній місцевості.

В інших сільських районах, зокрема в селі Гардишівка Житомирської обл. щільність популяції була дещо меншою, що свідчить про наявність оптимальних природних умов для виду, таких як водойми та аграрні угіддя.

У міських локаціях, таких як Бердичів, частота потрапляння була значно нижчою, що вказує на обмежену доступність ресурсів для виду.

Результати дослідження свідчать, що популяція білого лелеки в досліджуваних областях зосереджена в сільських районах, де присутні оптимальні екологічні умови для гніздування та харчування. Збереження природних біотопів, таких як водно-болотні угіддя та аграрні території, є критичним для стабільності популяції виду.

Висновки з обстежень свідчать про те, що популяція білого лелеки в Житомирській області стабільно підтримується завдяки адаптації виду до антропогенних біотопів. Проте існують і певні загрози для подальшого існування виду, зокрема осушення боліт, розширення сільськогосподарських угідь та урбанізація, які можуть значно вплинути на чисельність білого лелеки. Тому

збереження природних екосистем, особливо водно-болотних угідь, є ключовим фактором для підтримки популяції *Ciconia ciconia* в Україні.

Список літератури:

1. Грищенко В. М. Білий лелека. Чернівці : Беркут, 1996. С. 1–127.
2. Грищенко В. М. До екології білого лелеки в зоні росту чисельності. Мат-ли ІІІ конфер. молодих орнітологів України. Чернівці, 1998. 31-34 с.
3. Грищенко В. М. Чарівний світ білого лелеки. Чернівці : Золоті литаври, 2005. С. 1–160.
4. Грищенко В. М., Яблоновська-Грищенко Є. Д. Моніторинг та охорона біорізноманіття в Україні. *Тваринний світ. Серія: «Conservation Biology in Ukraine»*. Вип. 16, Т. 2. Київ; Чернівці : Друк Арт, 2020. С. 62–70.
5. Грищенко В. М., Яблоновська-Грищенко Є. Д. Тридцять років моніторингу популяції білого лелеки в Україні (1992–2021). Чернівці : Друк Арт, 2023. 296 с.